

Suba János*

HATÁRVADÁSZOK I.- A M. KIR. HONVÉDSÉG HATÁRSZOLGÁLATA 1938-39

*BORDER GUARDS; THE BORDER SERVICE OF THE I.-M.
ROYAL ARMY, 1938-39.*

ABSTRACT

Due to the outer circumstances, the Hungarian border defence got militarised. From 1st October, 1938, the Border Guards got under the control of the Defense Ministry, where they were reorganized to border guard forces and completed border protection along with border guarding. This way the not border protecting forces, who provided border guarding, also merged into the army, under the name 'border guards'.

The development of the army also meant a rise in the headcount. The huge lack of cadres led to the decline of the professional standards. One reason for it was that there was no professional training for officers and chiefs. The other was the inappropriate attitude towards border guarding tasks, which were often considered the duty of the police or customs officers. As opposed to this, the leadership did their best to increase the professional standards.

The aim of this study is to review the conditions and circumstances of the border control in the altered situation.

1. Bevezetés -Vámőrségtől a határvadászokig

A két világháború közötti időszakban módosult a határőrizetnek a haderőhöz fűződő kapcsolata, amelyet az ország megváltozott katonapolitikai helyzete befolyásolt.¹ A trianoni Magyarország határőrizeti szervei lényegében kettős feladatot láttak el. Egyrészt – legális feladatként – megvalósították az államhatár őrizetét, ennek részeként a zöld határőrizetet és a határrend betartatását, valamint a távolsági- és kishatárforgalom ellenőrzését. Másrészt – rejtett feladatként – a szervezetük álcájában katonai erőket rejtettek el a határ mentén. E katonai erők feladatát alkotta az ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása a honvédség fő erőinek megérkezéséig. E célból a magyar haderő 1/3-a, minden harmadik gyalog ezred a határőrizeti szervek (Magyar Királyi Vámőrség, majd Magyar Királyi Határőrség) fedésében tevékenykedett.

* Dr. PhD Suba PhD, a Hadtörténeti Térképtár vezetője Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.

2. Határvadászok

A külső körülményekből fakadóan a magyar határőrizet militarizálódott. 1938. augusztus 29-én a Bled-i egyezményben a kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát.² 1938. október 1-jétől, a Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, ahol határvadász alakulatokká szervezték át és a határőrizet mellett a határvédelmet is ellátták. Így honvéd határvadász elnevezéssel a határőrizetet ellátó nem határvédelmi erőket is beolvasztották a haderőbe. Az 1938. március 5-ei győri program első ütemében a „Kis-Huba-hadrend”-del hét határvadász-dandár szervezése kezdődött meg.

A haderő 1938-tól meginduló felfejlesztése létszámnöveléssel járt, ezért óriási káderhiány lépett fel, ami a szakmai színvonal csökkenését vonta maga után. Ennek egyik legfontosabb oka, hogy nem volt szakirányú tiszti- és altisztképzés.³

A másik ok: egy téves hozzáállás volt a határőrizeti feladatokhoz. A szakmai vezetők a legnagyobb problémának azt a téves hiedelmet látták, amely az egész korszakon végighúzódott. A vámőr szolgálat (1921-35) korabeli visszaemlékezések szerint, lenézett mesterség volt. Eltekintve az akkori – korabeli kifejezéssel „E” (Entente) – szempontból – szükségessé vált rejtési és anyagi okoktól, a fő oka az volt, hogy a vámőrséget a Pénzügyminisztérium felügyelete alá helyezték, és szervezésénél látszólag pénzügyi szempontok domináltak és a testületben olyan címeket, beosztásokat, elnevezéseket rendszeresítettek, amelyek hihetővé tették az idegen számára, hogy a vámőrség nem katonaság. A legkiválóbb tiszteket természetesen nem a vámőrséghez osztották be, mert innét mindenki menekült és szinte megaláztatásnak vett egy ilyen beosztást. Az „E-szempontok” megszűntével, a vámőrség, némi átszervezéssel, a Határőrség (1935-1938) nevet vette fel.

1938-ban a katonai szempontok figyelembevételével megerősítették és átszervezték a határőrséget határvadász csapatnévé, és ami a fő – elitcsapatnak nyilvánították. Ez azt jelentette, hogy elvileg a legjobb tiszteket, altiszteket kapta meg. Ekkor lehetett hallani minden rendű és rangú tisztól: „Már nem vagyunk fináncok! Ez azonban – főleg egyes Határőrkerület és az előljáró gyalogsági parancsnokok elgondolásában – azt jelentette: „Most már csak a szolgálat katonai része a fontos, a többi nem érdekel!”

A vámőrség, majd a határőrség tisztjei egységes gyalogsági kiképzésben részesültek, határőrizeti szakkiképzést nem kaptak. A határvédelmet ellátó alakulatoknál szolgálatot teljesítő tiszteknek ez nem okozott gondot, mert nem láttak el konkrét határőrizeti feladatokat.⁴ A határszolgálatot teljesítő tisztek többsége, mivel nem volt ilyen irányú szakképzés, – és ezt semmilyen iskolában, tanfolyamon nem tanulták, – és már több éves csapatszolgálat után, (a rátermettség előzetes beigazolása és előképzettség nélkül) – belecsöppentek egy határszolgálati beosztásba, így a gyakorlatban kellett elsajátítani a tudnivalókat, az egyéves próbaszolgálat alatt az idősebb, tapasztalt határszolgálatos tisztektől.

Az önálló Határőrség megszüntetésével az átszervezés során a központi vezetési szint elsorvadt. A központokban, (Honvédelmi Minisztérium, Vezérkari főnökség, hadtestparancsnokságok) csak véletlenül akadt olyan tiszt, aki a határszolgálat részleteit gyakorlatból ismerte. Így a határőrizeti felkészültség és a feladatellátás színvonala csökkent. Így alakult ki az a helyzet, hogy a határszolgálatot sokan és sokszor éppen egyes magasabb parancsnokok, már nem tartották fontosnak, nem is ellenőrizték, de mindenekelőtt meg sem tanulták. Sőt, ahol csak valami gyengésséget sejtettek, azonnal intézkedést kértek a változtatásra, a vegyesdandár (hadtest) parancsnokságok útján, amelyek a határ szolgálatban teljesen tájékozatlanok voltak.

2.1. Határszolgálat- határvadász őrs feladatai

A Magyar királyság határszolgálatát az 1924. XIX. törvényen alapult.⁵ Feladatait az összes miniszteri tárcák kívánalmainak és a szomszéd államokkal kötött nemzetközi egyezmények alapján határozták meg, és ezt a HM vezetése saját hatáskörébe nem változtathatta meg. A Határvadász csapatok megalakítása óta a határszolgálat ellátása a határvadász portyázó századokra hárult. A határvadász határszolgálatos alakulatok (honvéd határőrizeti szervek) ugyanazt a békeszolgálatot látták el, mint az egykor a Vámőrség. Az utasítások nem változtak, a kívánalmak, a feladatok, az egyezmények továbbra is fennálltak, a „végrehajtó szolgálat” technikája pedig az évek során lényegileg nem változott.⁶ A határszolgálati kiképzés szükségességét leginkább a feladatok sokszínűsége igazolta. A határszolgálat feladatait a következő érdekek határozták meg:

- ✓ a határvonal változatlanosságának és sértetlenségének biztosítása,
- ✓ a határmentén lakó és dolgozó magyar állampolgárok személyének, vagyonának és érdekeinek megvédése,
- ✓ a határ jogtalan átlépése és áruk (tárgyak) jogtalan behozatalának vagy kivitelének megakadályozása,
- ✓ a jogos (legális) forgalom ellenőrzése, a hivatalból üldözendő bűncselekmények feljelentése.⁷

A határőrizeti szervek működési területét a határöv volt, amely két részből állt, a határsávból és a határkerületből. A határsáv az államhatár mentén húzódó 500, majd 100 méter széles területsávot jelentett. E sávba a határőrizeti szervek állományán kívül mindenki csak engedéllyel léphetett be. A határsáv mögött, az ország belseje felé eső területen helyezkedett el a határkerület. A határkerületnek az ország belseje felé eső vonala képezte a határöv belső végét. A határkerületben a határőrizeti szervezetek, határvadászok és más a társ rendvédelmi szervezetek határmenti alakulataival közösen láttak el határőrizeti szolgálatot.

Ezért a határszolgálatnak, ahogy akkor fogalmaztak „folytonosnak és ébernek kell lennie”. A határvadász őrsök állóőrsökkel (útjárőr) és portyázó járőrökkel min-

denre figyeltek, ami a határon történhetett. Az előforduló határsértéseket – ha azok enyhébb természetűek – a portyázó századparancsnok saját hatáskörében intézte el, – ha pedig súlyosabbak, – úgy kivizsgálta és előljáró határvadász zászlóalj-, határvadász dandárparancsnokságnak, és ezzel egyidejűleg a HM.19. osztályának⁸ is jelentette.⁹ A további intézkedés pl.: egy határkő eltávolítása egy határvíz elterelése esetében a Belügyminisztérium hatáskörbe, a szomszéd állammal való érintkezés pedig a Külügyminisztérium hatáskörébe tartozott. A határszéli határvadász hatóság az ottani közigazgatási és rendőrhatalommal állandó érintkezésben voltak és azokkal egyetértésben intézkedtek.

Ehhez a határvadász parancsnokoknak és minden egyes határvadásznak az illető nemzetközi egyezményeken és a határszolgálati utasításokon alapuló ismeretekkel, szaktudással kellett rendelkezniük. Tudniuk kellett, miképp viselkedjenek a határsértések során. Ez igen sokfélék lehettek (és voltak), a határjelrongálástól, a fegyveres határsértésig. A határ mentén egy 100 m-es sávban – hatásköri súrlódások elkerülése érdekében – elvileg csak a honvéd határőr közegek mozoghattak. Ezért a határszállón, de a határkerületben is, gyakran a határvadász őrs akadályozott meg, vagy fedezett fel bizonyos bűntényeket (jogtalan határátlépéssel kapcsolatban, vagy enélkül is) pl. személy és vagyon elleni bűncselekményeket, rablást, gyilkosságot. Mielőtt az ügyet átadta volna az illetékes rendőr- (csendőr) hatóságnak, ő maga vizsgálta ki. Ehhez az kellett, hogy minden járőrparancsnok pl. a büntetőjogból az ide vágó minimális ismeretekkel rendelkezzen. Ismernie kellett a saját szolgálati jogosítványait különösen fegyverhasználati jogát.¹⁰

2.1.1. Határforgalom

A legális határforgalom a nemzetközi egyezményekben meghatározott út- és vasút vonalakon bonyolódott le. Ez kétféle volt: távolsági forgalom és határszéli forgalom. A távolsági forgalomban útlevéllel utaztak a határátlépők, a szomszéd ország belsejéből, az ország belsejébe, vagy megfordítva vasúton vagy közúton, többnyire gépkocsikon. Az útlevél-ellenőrzés nehéz feladatát azon vasútvonalakon, ahol sűrű és nagytömegű forgalom volt, – a BM szervei a rendőrkirendeltségek – végezték. A legkülönbözőbb országok útlevelével, az utazások bizonyos eseteivel, az utasok priorálásával stb. való eljárást – miután az széleskörű tudást igényelt – a katonai vezetés célszerűbbnek látta átengedni. A többi vasút és közúton, – ahová a gyéresebb forgalom és a rendőrség létszámviszonyai miatt rendőrkirendeltség kihelyezése nem volt gazdaságos, – a határvadász utasellenőrző szervek látták el ezt a szolgálatot, a határvadász őrsök kötelékében. Ezek szervezetszerű határvadász tisztek, altisztek voltak, hiányukat sokszor sortisztesekkel pótolták. Szolgálatukat külön rendeletek és megfelelő segédletek szabályozták. Azon határvadász utasellenőrző szervek, amelyek a ki- és beléptetést végezték és sokszor vízumot adtak az országba való belépésre, a vízumbélyeg-készletről el-

számolást vezettek. Némely órsnél több száz, sőt ezer Pengő értékű vízümbélyeg készlet volt.

Ennek a ténynek ellentmond, az hogy a katonai vezetés állandóan azon volt, hogy további forgalmas határátkelő pontokat adjanak át a BM-nek, a nagy altiszt-hiányra hivatkozva. Távolsági forgalomnak 1941-ben 141 megnyitott út és vasútvonal volt, ebből 47 a rendőrség, 94 pedig a honvéd határőr szervek ellenőrzése alatt állt. A HM felajánlott a BM-nek további 25 határállomást, de BM csak fokozatosan tudta volna átvenni a pénzhiány miatt. Természetes, hogy a rendőrség hatásköre a határszélen kizárólag erre a szolgálatra korlátozódott, míg a határ őrzete és a „határszéli forgalom” ellenőrzése, (ami egyben szoros kapcsolatban áll a határkerületbeli lakosok szemeltartásával, a K (kémelhárító) szolgálattal és a csempészeti ügyekkel is) elvileg mindenütt a határvadász szervek feladatát képezte.

Az a körülmény, hogy a határon HM és BM-szervek működtek, gyakran volt oka kölcsönös kritikáknak. A rendőrkirendeltségek sűrűn tettek a BM-hez jelentést oly dolgokról, ami egyrészt a határvadász szervek hatáskörébe tartozott, másrészt, amit jelentettek az felesleges volt. Külön intézkedést kellett hozni, hogy egymást támogassák, és ne jelentsenek egyszerre két miniszternek.

2.1.2. Vámellenőrzés

A távolsági és egyben a vámáru forgalomnak is megnyitott 141 út- és vasútvonalon a vámáru forgalom lebonyolítására Vámhivatalok voltak a határállomásokon. (Fővámhivatal, mellékvámhivatal, vagy vámbemondó órs) Ezek a Központi Vámigazgatóság útján a Pénzügyminisztériumnak voltak alárendelve és az összes vámszaki teendőket végezték. Ott ahol erre szükség volt, az útjárőr egyik tagja, (rendszerint e célra egy fővel több volt) az utast (gépkocsit) a vámhivatalhoz kísérte. Más utakon vámáru forgalom nem volt. Téves volt az olyan beállítás, mintha a honvéd határőrközegek vámos- vagy pénzügyőri feladatot végeztek volna.

2.1.3. Határszéli forgalom (kishatárforgalom)

A határszéli forgalom ellenőrzése a határvadász szervek feladata volt, ami a magyar határőrizetben sajátos volt, mert egyrészt a magyarság saját magával vált határossá, a határ túlsó oldalán is magyarok voltak, másrészt szerves gazdasági tereket és rokoni kapcsolatokat vágott ketté az új határ. Ennek az abszurd helyzet kezelésére nyújtott lehetőséget a kishatárforgalom. A magyar kormányok arra törekedtek, hogy a szomszédos országokkal szerződéseikben rögzítsék a kishatárforgalom szabályait. Igyekeztek egységes elveket követni és rendet kialakítani, melyet alapvetően sikerült is megvalósítani, bár az eltéréseket nem sikerült teljes mértékben kiiktatni. Összességében sikerült olyan helyzetet kialakítani, amely enyhítette

a trianoni békediktátum káros hatásait a határ mentén. Kiterjedése a határvonaltól számított 5-20 km széles sávra terjedt ki. Feladatát mégis betöltötte, lehetővé tette, hogy a birtokosok ne szakadjanak el birtokuktól, a rokon kapcsolatok fenntarthatók legyenek, a megtermelt javak eljussanak a piacra. A határszéli forgalomnak megnyitottak 141 vámutat, és 281 mellékutat, összesen 422 útvonalat.

A határszéli forgalomban különböző igazolványokat használtak. Az állandó jellegű (éves) igazolványokat az elsőfokú rendőrhatalóság állította ki, az illetékes határvadász őrsparancsnok láttamozta (érvényesítette) és lajstromozta, azután tudomásvétel és elfogadás véget a túlololdali hatóságnak küldte meg és viszont. A határvadász szerv az őrsparancsnok, indokolás nélkül megtagadhatta a láttamozást, ha az illető személy ellen nemzetvédelmi, kémvédelmi, stb. szempontból kifogás merült fel. Ahol a járási főszolgabíró messze volt, az őrsparancsnok volt felhatalmazva az „Alkalmi utilap”-ok kiállítására. Az ebből befolyt pénzzel elszámolt.

Nem volt egyszerű feladat volt ellenőrizni, hogy a határátlépők – mindkét oldalról – nem élnek-e vissza személyi és áruforgalmi kedvezményekkel. Ezeknek a jogoknak gyakorlása hozzáértést és helyi tájékozottságot is követelt. Az „útellenőrző járőrök” által vezetett határforgalmi lajstromok helyes vezetése fontos volt. Ezen okmányjellegű füzetek adataira hónapok, sőt évek múlva is szükség volt, – eltekintve statisztikai értéküktől – mert ettől függött néha, hogy egy út lezárását, vagy pl.: távolsági forgalomra való megnyitását javasolták-e a szomszéd államnak.

Körözöttek, kiutasítottak, kémgyanúsak ellenőrzése és távoltartása legalsó szinten a határvadász őrs feladata volt. A prioritáshoz segédletek voltak, amelyeknek ismerete és használata a határvadász- őrsparancsnok és a határvadász osztály feladatát képezte (Államrendészeti zsebkönyv, Körözöttek-kiutasítottak könyv, stb.).¹¹

A határvadász szervek több tekintetben bekapcsolódtak a rendvédelmi szervek közbiztonsági szolgálatába. E téren az együttműködést utasítások szabályozták. Így gyakran adódtak ügyek, amelyeket a határvadász őrsparancsnok – mint odartartozót – átadott a csendőrsparancsnoknak és viszont. Főcél, az volt, hogy a határvadászorsót fő szolgálatától, a határőrizettől ne vonják el. Ezért az általa felfedezett bűntetteket, elfogott bűnözőket, további eljárás végett igyekezett mielőbb átadni az illetékes BM szerveknek.

2.2. A határvadász őrs feltöltése

2.2.1. feltöltés

A feladatok sokszínűsége miatt, arra törekedtek, hogy a határvadász legénység közül az analfabétákat, csökkent szellemi képességűeket, rovott múltúakat, és a korban akkor megbízhatatlannak tartott cigányokat, és zsidókat, stb. kiszűrjék. A katonai vezetés egyik rendelete előírta, hogy ezeket – amennyiben mégis beosz-

tanának – a határszolgálat résztől azonnal el kell távolítani. Ugyanis 1939-ben az átszervezés során (korabeli terminológiával „kiegyenlítés”) egyes gyalogezerdek tömegestül adtak át a határvadász zászlóaljoknak ilyen elemeket, de minisztériumi rendeletre hamarosan visszakapták őket.

Gyakorlat volt, hogy a határvadász zászlóaljknál nem helyi kiegészítésű, hanem más hadtest területről származott a legénység, az idegen nyelvű területen pedig csak magyar anyanyelvű legénység teljesített szolgálatot, azért hogy elkerüljék a lakossággal való összejátszást. Ennek hátránya, – előnyei mellett – az volt, hogy a legénység nem ismerte a lakosság nyelvét, ami pedig az érintkezésnél igen hasznos lett volna. Ez leginkább Kárpátalján volt érezhető, ahol a ruszinok közt kevesebben tudtak magyarul, mint más nemzetiségi területen. Egyes szlovák határmenti őrsökhöz, a határon átvezető árvízmentesítő társulati telefonszolgálat honvédelmi szempontból való ellenőrzésére (lehallgatására) külön szlovák nyelvű tiszteseket kellett vezényelni.

A határvadász őrs szervezetszerű állományát konkrét feladatához szabták. Ez határszakaszának megnyitott útjai, kiállítandó portyázó járőrei (határvadász utazás ellenőrző szerve),-hez képest 12-32 fő volt. (Az 55 főnyi őrsök már hadiállományra voltak feltöltve, a fokozott biztonság és határvédelem szempontjából volt ekkora az állománya.) Ezért a határvadász őrs a rendkívüli feladatokat – külön járőrök kiállítását, emberek elküldését, vezénylését, stb. normális békekörülmények mellett nem, vagy csak túlerőltetéssel, vagy bizonyos szolgálatának (pl. a rendes portyázások) elhanyagolásával tudta ellátni.¹²

2.2.2. Kiképzés

A határvadászőrs parancsnokának (hivatásos altiszt) és helyettesének (továbbszolgáló tisztes) a szolgálat minden részletét és mozzanatát alaposan kellett ismernie. Az őrsparancsnokokat (utódokat) ezért egy – évente felállított – 5 hónapos központi tanfolyamon képezték ki, és leváltásukat a HM. 19. osztálya engedélyéhez kötötték. Ez a tanfolyam 2 évig szünetelt, részint az előadók akadályoztatása miatt, részint a 1939. évi terület-visszatérések miatt. A területgyarapodások következtében a határvadász őrsök száma 172-ről 284-re emelkedett, azaz 112 őrszel (164%) nőtt.

Igy a kiöregedett őrsparancsnokok egy része kiesett. A hiány kiképzett altisztekben kb. 130-ra emelkedett. Ezeknek sürgős pótlására 3 tanfolyamot létesítettek egyenként 30-40 hallgatóval. Tartamuk 2-2 hónap volt, nagyon zsúfolt és rövidített tananyaggal. A katonai vezetés úgy látta jónak, hogy inkább 100-110 embert kell hiányosan kiképezni, mint 30-40-et tökéletesen. 1940-ben már a rendes 5-hónapos tanfolyamot tervezték be. A tanfolyam tantárgyai: robbantó szolgálat, a határszolgálat ellátásra vonatkozó szolgálati utasítások és rendeletek, a határszéli forgalomra vonatkozó nemzetközi egyezmények, a távolsági forgalom ellenőrzése (útlevél)

rendészet), kémelhárító és felderítő szolgálat, büntetőjogi ismeretek és bűnügyi nyomozás, az őrsök katonai és gazdaság közgazgatási szolgálat, ügykezelés és ügyvitel voltak. Ezekre a tárgyakra és ezek gyakorlati elsajátítására – az őt, illetve a szolgálatot érdeklő mértékben – szüksége volt annak az őrsparancsnoknak, aki azután teljesen önállóan, a helyi közigazgatási hatóságokkal, csendőrséggel és az átellenes határőrizeti szervekkel állandó érintkezésben volt és önmagára volt utalva, hogy szolgálatát ellássa, és sok tekintetben közvetlenül a HM. 19. osztályának volt felelős.

2.3. Szolgálati út

2.3.1. szolgálati út-portyázó század

1938-1939-ben a tisztikarban még elég sokan voltak, akik a határszolgálatban, mint határügyi tiszt, vagy mint portyázó századhoz beosztott tiszt, valahol gyakorlatot szereztek ezen a téren. Az eddig is tudták gyakorlatból, hogy egy jobb őrsparancsnok szaktudását fél éves - egy éves gyakorlattal és tanulással tudja megszerezni. Azonban az idő és a tisztihány miatt nem indítottak portyázó századparancsnoki tanfolyamot, pedig a szakmai vezetés erőltette. A HM. 19. osztálya a fennálló tisztihány mellett is igyekezett a tiszt kiválasztását befolyásolni, de sajnos, kevés eredménnyel. Így aztán volt fiatal hadnagy, sőt tartalékos hadnagy is a kinevezett portyázó századparancsnokok között, akik határszolgálatra nem kaptak kiképzést, és máról-holnapra átvették 3- 15 határvadász őrs felett a parancsnokságot. A kiképzés hiánya nagyon sok problémához vezetett.

A korabeli szabályzatok alapján elmondható, hogy ez a beosztás egyáltalán nem hasonlított más századparancsnoki beosztáshoz, mert a szétszórt egységeit aránylag ritkán látta, összegyűjteni sohasem tudta. A követelmények sokoldalúak voltak: Nagyon kellett ismernie minden egyes őrsparancsnokát és azok képességeit. Ügyesen kellett „súlypontot képeznie” az ellenőrzésnél, és az oktatásnál. A rendszer fent említett gyengesége mellett – ha új volt a parancsnok – alárendeltjeitől kellett tanulnia. Műveltségével és találékonyságával a legkülönbözőbb esetekben is külső támogatás nélkül kellett megoldani a felmerülő kérdéseket. Tapintattal fenntartania az összekötést a polgári hatóságokkal. Szaktudásával és erélyével a szomszéd (ellenséges) állam határőr szerveivel való érintkezésnél és gyakran vitás esetekben érvényre kellett juttatnia az ország és honvédség tekintélyét és érdekeit. Tapasztalatból tudnia kellett, hogy ily esetekben mi szolgálja ezeket az érdekeket. Harcászati érzékkel kellett rendelkeznie, mert ő szervezte meg kis egységeinek határvédelmi tevékenységét. A felsoroltak szerint és a korabeli szabályzatok alapján, aligha lehetett, vagy csak nagyon kivételesen erre a beosztásra egy fiatal tiszt alkalmas kiképzés nélkül.¹³

A portyázó századparancsnok legtöbb feladata szorosan vett értelemben határőrizeti, határszolgálati volt. Intézkedést, – amely a közbeeső parancsnokságokat csak feleslegesen terhelte volna – közvetlenül kapta a HM. 19 osztályától.

2.3.2. *Szolgálati út - portyázó zászlóaljparancsnok*

A határvadász zászlóaljparancsnok, mint a portyázó századparancsnok előljáró parancsnoka, volt felelős a határszolgálatért. Azonban mint csapatparancsnok figyelmének 90%-át csapatának vezetésére és (sokoldalú) kiképzésére kellett fordítania. A legfontosabb szempontja minden intézkedésnél a katonai (határőrizeti és határvédelmi) feladat volt. Határszolgálat ügyekben segítője (szakközege) és előadója a portyázó századparancsnok volt, aki – ha a helyzet magaslatán állt – a határszolgálat részleteit az előírások értelmében maga állapította meg.

Igy a zászlóaljparancsnok feladata kettős volt: összhangot kellett teremteni a katonai és határszolgálat között. A portyázó század állományának kiválasztásában, kiképzésében, időszakos cseréjében intézkedni, a zászlóalj speciális helyzetének megfelelően, és szabályozni a határvadász védelmi intézkedések részletes végrehajtását. Ezt az összhangot sokszor az alkalmas személyek hiányában és a határvadász létszámviszonyok fonáksága miatt, nem volt könnyű megteremteni. Ezért a zászlóaljparancsnok, ha helyesen akart intézkedni, kellő mértékben kellett ismernie a határszolgálatot, mert az ő támogatása, megfontolásai és ellenőrzése nélkül nem lehetett jól megszervezni a határszolgálatot.

A létszámviszonyok fonáksága abban áll, hogy az őrsök kiegészítésére hivatott határvadász-zászlóaljak különböző feltöltöttségűek voltak: alacsony-, magas-, hadállományú. Azonban erejük fordított viszonyban állt a határszolgálati részük állományával (Suba J. 2015c). A legnagyobb létszámú zászlóaljak játszva kiegészítették kevés őrsüket, míg a legkisebb létszámú zászlóaljaknak volt rendszerint a legtöbb őrsük, és így kiegészítésükre önmagukban képtelenek voltak. A másik véglet a 15 őrrel bíró önálló portyázó század, amely nem tartozott a zászlóaljhoz.

A zászlóaljparancsnok, – aki mint csapatparancsnok magasabb szempontokból mérlegelt – összegeyeztette a határőrizet és a határvédelem közös szempontjait.¹⁴ Intézkedhetett, vagy javaslatokat tehetett előljáróinak a határszolgálat végrehajtását illetően, pl.: magasfigyelők, őrházak, menedékházak létesítése, járőrökutya rendszeresítésére, a portyázó szolgálat speciális megszervezése, vagy a hátsó terpszakaszokon kerékpárral vagy lovas járőrökkel való kiegészítése, szükség esetén nagyobb razziák tartása, a határvadász járőrök felszerelésének kiegészítése, módosítására (hegységben, lapályban, stb.) stb. Próbált megfelelni, annak a filozófiának, amit a HM. 19. osztálya is vallott: a honvédelmi és határszolgálati érdekek találkozását a szaktudás biztosítja.

2.3.3. Szolgálati út – határvadászdandár parancsnokság

A határvadászdandár-parancsnokság csak kivételesen foglalkozhatott a határszolgálat bizonyos részleteivel, mert csak az összhangot biztosította a katonai érdekek és a határszolgálat között. A határszolgálat irányításáért volt felelős és ebben jogai voltak, polgári vonatkozásban is.

2.3.4. Szolgálati út – hadtestparancsnokság

A Hadtestparancsnokágnak határszolgálati szakelőadója nem volt és a határszolgálat részleteivel nem foglalkozott, csakis a katonai és gazdasági közigazgatási vonatkozásban. Amennyiben ilyen szempontok a határszolgálat végrehajtását befolyásolták, – mint pl. szervezési, felszerelési, elhelyezési, öszekötetési, határvédelmi és egyéb körülmények, – akkor a határvadász dandárparancsnokság határszolgálati szakvéleményének figyelembevételével érvényesítette ezeket a szempontokat. Ezért a határszolgálat egyszerűsége, folyamatossága és késedelemmentessége érdekében, a hadtestparancsnokság mentesítve volt az „aktuális napi ügyektől”, amelyek „átfutó” jellegüknél fogva csak felesleges megterhelést jelentettek volna a hadtestparancsnokság adminisztrációja számára.

A hadtestparancsnokságnak volt egy szerve, amelynek mégis alaposan kellett ismernie a határszolgálat utasításokat, ez pedig az az ügyészség volt, amely főleg fegyverhasználati esetek elbírálásában, valamint a határszolgálatban történő kötelességsértés eseteiben ítélezhetett. Ugyanis a Szolgálati Szabályzat I. része és a Határ utasítás őrszolgálati előírásai és fegyverhasználati jogosítványai nem voltak azonosak.¹⁵

2.3.5. szolgálati út – HM 19. osztálya

A HM. 19. osztálya a határszolgálati intézkedések nagy részét közvetlenül a portyázó századoknak, sőt a határvadászöröknek adta ki.¹⁶ Amelyekről a közbeeső előljáróknak tudnia kellett ugyan, de véleményük és intézkedésük nem kellett, – ezeket egyidejűleg „tudomásul” vétellel kapták meg. A közvetlen intézkedés okai a következők voltak: az egyes ügyeknek elvi jelentőségük nem volt. Az egyes ügyek néha igen sürgősek voltak, a szolgálati út betartása feleslegesen késleltette volna azok felterjesztését. A közbeeső parancsnokságok hatáskörét nem érintették. Az egyes lakosok magánügyeit képezték, így a honvédség szolgálatát szintén nem érintették.

Az utasítások értelmében sürgősen, vagy azonnal jelentendő volt: pl. komoly határsértési ügyek, azok kivizsgálásának eredményét az őrsparancsnok vagy portyázó századparancsnok telefonon, táviratilag és írásban közvetlenül jelentette a

HM. 19. osztályának, és egyidejűleg a közbeeső parancsnokságoknak is szolgálati úton. Ennek az volt a célja, hogy mire az érintett szomszédos állam ugyancsak feltűnően gyors, sokszor órákon belül bekövetkező diplomáciai lépése a Külügyminisztériumnál megtörténik, kormányzat illetékes szervei már tájékozva legyenek és állást foglalhassanak az ügyben.

Ily esetekben gyakran szükséges volt az is, hogy a HM.19. osztálya közvetlenül, (rádión vagy telefonon) érintkezzék a legelső parancsnokkal, akik kiegészítő felvilágosításokat tudtak adni. Ilyen természetű ügyek elintézésénél sokszor nem a HM, hanem az illetékes szakminiszter döntött. Ezek az ügyek nagyon változatosak lehettek: pl.:

- ✓ vasúti, átmenő (passage) forgalmi, hajózási vonatkozás, (Közlekedési minisztérium),
- ✓ idegenrendészet, menekültügy, (Belügyminisztérium),
- ✓ útlevel, külképviseleti értesülések (Külügyminisztérium),
- ✓ állatbetegségek miatti határzár (Földművelésügyi Minisztérium),
- ✓ valutacsempészet, sürgős vámprobléma (Pénzügyminisztérium),
- ✓ fegyveres határsértés, kémkedés (Honvédelmi Minisztérium, Vkf.), esetei, stb. Minden fórum intézkedése, állásfoglalása bizonyos időt igényelt, és ezért kellett a leggyorsabb utat megtalálni és használni.¹⁷

A HM. 19. osztálya ez a szolgálatot aránylag csekély személyzettel és egyszerű eszközökkel irányította. Állandó szoros érintkezésben voltak a társmisztériumok illetékes osztályaival és szerveivel. Az osztály tevékenysége a következő volt: megállapította és szükség szerint kiegészítette a határszolgálat követelményeit. Befolyásolta és alkalmazkodott a más– fontosabb– szempontokból megállapított békeszervezéshez. A „végrehajtó szolgálat”-ra vonatkozó utasításokat kiadta és ellenőrizte a végrehajtásukat. Irányította és ellenőrizte a szakképzést. Tapasztalatokat gyűjtött, és javaslatokat kért a változó helyzetek miatt szükségesé váló esetleges újításokhoz, és kezdeményezte azokat, A nemzetközi határegyezmények megkötésénél közreműködött. Minden határügyi tárgyalásnál az ország érdekeit szakszolgálat szempontjából képviselte.

A határszolgálatnak az 1939. évi többszörös átszervezése, a területnagyság növekedése és a külpolitikai változások következtében a következő feladatai voltak: Az őrsök számának növelése és helyváltoztatásai, az őrsparancsnokok és nyomozók pótlása, központi kiképzése, a más csapatok legénységével és tartalékosokkal „felhívított” határszolgálat legénységi állományának kiképzése. A megváltozott határviszonyokhoz való alkalmazkodás. Az új út- és vasútvonalak megnyitása, ellenőrzése. A határőrizeti infrastruktúra (őrházak stb.) kiépítése. Határc incidensek és határsértések során intézkedés. A híradó hálózat (rádió) kibővítése. A szlovák és lengyel,¹⁸ majd az orosz határ problémái. Nemzetközi tárgyalások az új szomszéd államokkal.

Sőt már ezeket megelőzőleg is voltak az állandó belső nehézségek. A belügyi és pénzügyi szervek gyakori, részben indokolt panasza, – hogy a határszolgálati szervek létszáma, vagy szaktudása nem elegendő a szolgálat megnyugtató ellátására, – hogy a forgalom ellenőrzése kívánnivalót hagy maga után, stb. Ezekben a problémákat „szervezési” úton (vezényléssel) elintézték. Ez egyelőre részben sikerült, mert az altiszt (továbbszolgáló tiszt) hiányt nem tudták megoldani.

2.4. A határvadász őr mindennapjai

2.4.1. Adminisztráció

Az őrparancsnok által „vezetendő dokumentumok – korabeli szóhasználattal –előjegyzések” sok panaszra adtak okot a levéltári források és a visszaemlékezések szerint. Az előírások szerint az őrnek 22-26 „előjegyzése” volt.¹⁹ Ezt minden új parancsnok tudta, illetve észrevette. Azonban ezeket az „előjegyzésnek” elnevezett nyomtatványokat és írnivalókat közelebről megvizsgáljuk, kiderül, hogy a 22-26 közül: 7 darab nem előjegyzés, hanem nyomtatott könyv, illetve megőrzendő nyomtatvány, vagy fontos rendelet. 6 darab okmány volt olyan, amit az őr életében egyszer kellett megcsinálni és csak állandó tájékoztatásra szolgál. 5-9 darab okmány olyan volt, amit évente egyszer-kétszer, vagy esetleg havonta, a többit esetenként, de ritkán (néhányiket sohasem) kellett kitölteni. Kettő az őrök többségénél évek óta „üres” volt a 19. osztály ellenőrzése szerint. Az őröknek kettő darab előjegyzést kellett naponta kitölteni. Ezek: Órakimutatás (vezénylési előjegyzés), és Járőrlapok (okmány, igazolvány). Egy darabot minden második napon (szakfoglalkozási napló, azért mert a foglalkozás 2 naponként azonos volt). Egy darab az „Iktatókönyv (ez is előjegyzésnek számít).

Az ellenőrzések során kiderült, hogy sehol sem találtak napi átlag kettő ügydarabnál többet. Sokszor napokon át semmit. Ezért ezek legtöbbször írásbelileg „elintézni” sem kellett. Ott ahol határforgalom nem volt, pl. az egész orosz határon, a fentiekből 9 darab „előjegyzés” teljesen tárgyitalan volt. Vagyis a rendszeresített 26-ból okmányból állandóan, rendszeres munkát az utóbbi 4 darab adott, ha az Iktatókönyvet is annak vesszük. A többi pedig egy félig-meddig tájékozott, és kiképzett őrparancsnoknak csak itt-ott adott némi – rendszerint másolási, helyesbítési – munkát. (Pl. kitiltott sajtótermékek jegyzéke, titkos feljelentési napló, háttárbirtoktár, megsemmisítési napló, szemlenapló, stb.) Az, már más kérdés, hogy évente hányszor jutottak ezek az őrparancsnok kezébe? Talán, ha rendet csinált a szekrényben.

2.4.2. Kiképzés – szakképzés

A határvadász őrsök nem kiképzési egységek voltak (osztagok, alosztályok), hanem a határszolgálat ellátására kikülönített nagyobb őrségek. Az egyes határvadász őrsök békelétszáma (rendszeresített létszáma) a határszolgálati szükségletnek (az illető őrs által naponta kiállítandó járőrök számának) megfelelően úgy volt megállapítva, hogy a határvadász őrsök egyes emberére átlag napi 8 – 12 órai külszolgálat jutott. Figyelembe véve a 8-12 órai napi átlag külszolgálatot, 8 órai alvási időt, a fennmaradó napi 4-8 órai átlag időből a belszolgálati teendőkre²⁰ minimálisan napi 4 órát számítva, napi 2-4 óra jutott egyéb szolgálatra, valamint magánügyekre (szórakozás, kimenő). Az egyes őrsök rendszeresített létszáma és a rendelkezésre álló napi átlag idő kizárta minden nagyobb méretű katonai kiképzést, csupán a fegyelmező gyakorlatok, lövészet, robbantó kiképzés és határvédelmi feladataik gyakorlása jöhetett tekintetbe. Ezért kellett az őrsök legénységének továbbképzéséről a felváltás útján gondoskodni.²¹

Azonban a határvadászőrsök legénységének szakkiképzése (eltekintve a minimális előképzéstől a zászlóaljknál) az őrsökön történt, természetes, hogy az e célra rendelkezésre álló napi átlag 1-2 órát erre kellett fordítani. Oly határszakaszokon, ahol az őrsök létszámát a tartalékosok behívása útján, tisztán a fokozott katonai határőrizet céljából, 55 főre emelték fel, a határőrizetet nem 2 főből álló járőrök, hanem 6-8 fős járőrök (őrségek) látták el. Olyan helyeken és esetekben ahol a határon átmenő forgalom szünetelt (tehát béke határszolgálat nem volt) és a határvadászőrsök felemelt létszámon álltak – amennyiben a katonai határőrizeti teendők ellátása azt lehetővé tette – ezek katonai továbbképzéssel nagyobb mértékben foglalkozhattak.

2.5. Határszolgálati utasítások

Korabeli dokumentumokban sokszor előkerültek olyan vélemények, hogy „a határszolgálati utasítások elavultak, trianoni szelleműek, hiányosak és átdolgozásra szorulnak”, mert a PüM adta ki őket, és mert csak a béke szolgálatról szólnak és nincs bennük, pl. hogy a határvadász őrs ellenséges betörés esetén miképp viselkedjék. Elfeledkeztek arról a tényről, hogy a „PüM” leleplezés volt. Minden alapvető intézkedés a HM és a Vkf-el egyetértésben, sőt ezek szövszerinti fogalmazásának felhasználásával adták ki annak idején. A megváltozott kifejezéseket (hő, hűti., opkh., stb.) helyesbíteni kellett. A szolgálat most is ugyanaz volt, kivéve pl.: az orosz határon, ahol határforgalom nem volt és csak honvédségi határőrizeti szempontok szerepeltek. (Itt erősebbek voltak a járőrök, mások a portyázási idők, hegyi felszerelés volt, stb. Itt a határszolgálat, mint szakma egy része felesleges volt.

A határvédelemre és az esetleges harcra, vagyis az őrs katonai és harci magatartására nézve, más utasítások voltak érvényben, amelyeket a Hadtest, és határva-

dász-dandárparancsnokságok által kiadott határvadász védelmi intézkedésekben a legapróbb részletekig ki voltak dolgozva.²² Ott ahol békében is előfordulhatott „ellenséges” betörés, elhárításának módját ugyancsak a harcászati intézkedésre hivatott parancsnokságok szabályozták.²³ Mindezekkel a Határőr Utasítás és a Járőr Utasítás nem állt ellentétben, mert előírta, hogy „fegyveres erőszak” ellen fegyvert kell használni. Tehát az utasítások között hiány, vagy ellentmondás nem volt, csak nem kell, és nem lehet őket összekeverni.

A határszolgálati rész háborús feladatát illetőleg sokan úgy vélekedtek, hogy az csak a harc lehet, tehát „háborús készülődés” a (határőrizetet ellátók) határszolgálati rész számára is annyi, mint harci kiképzés, a többi mellékes. Ez a megállapítás csak akkor lenne igaz, ha az ország összes szomszédja ellen, minden irányban háborút viselne. Ez pedig teljesen valószínűtlen. Világos, hogy ott ahol hadműveletek nem folynak, vagyis a békés szomszédok felé, a normálisnál sokkal intenzívebb határszolgálatot kell ellátni, felemelt létszámmal (és jórészt szakképzetlen tartalékos legénységgel). A semleges és szövetséges szomszédokkal szemben, akikkel a határforgalom egy bizonyos neme fennmarad, (és kérdéses az is, hogy a „határszéli forgalmat” beszüntetik-e?) fokozott éberségre van szükség, mert az ellenséges propaganda, kémek, szabotőrök, stb., ezeken a határszéleken keresik majd a beszivárgás lehetőségeit.²⁴

A Felvidéki bevonulás²⁵ során következő tapasztalatok születtek: a békés meg szállás alkalmával a határvadászörsök egy részét a régi határon vissza kellett hagyni, hogy a megszállt területre való időelőtti betódulást meggátolják. Az örsök egy másik része pedig az élcsapatokkal nyomult elő, hogy az új határvonal őrizetét azonnal átvegye. A helyben maradt határvadász örsök feladata nagy nehézségekkel járt: a határvadász csoportok kettős, sőt hármas alárendelése, a sok, akárki által illetéktelenül kiállított „utiigazolvány”-ok, a lakosság „különleges méltánylást érdemlő” kérései, az új járási katonai parancsnokságok tudatlansága, a rendezetlen kétes vámszaki kérdések (vasúti vonalak megnyitása, stb.), zűrzavart okoztak. Ezek az események azt igazolták, hogy szükség lett volna, polgári szempontokat is figyelembe vevő egy kézben lévő vezetésre, valamint a határvadász csapatok megfelelő kiképzésére, iskolázására.

3. Összegzés

A későbbi események bebizonyították, hogy „a határszolgálati rész” feladata nem kizárólag, de nem is elsősorban a harc. Ez természetesen csak a portyázó századokra, és a határvadász örsökre vonatkozott és nem a határvadász-zászlóaljakra. Vagyis a határszolgálati kiképzést háború esetén sem hanyagolható el. A háború időtartama alatt is igen fontos a határ őrizete és az erre való kiképzés.

JEGYZETEK

1. A megváltozott földrajzi helyzetre lásd: Csüllög G publikációit: Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No, 11.) 2010. 56-61.p. Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p. A megváltozott gazdasági helyzetre lásd Gulyás László (2009/b): Az első világháború és a Trianon következményei a magyar gazdaságra. In. Gulyás László szerk. (2009/a): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. 101-112. old. Továbbá Gulyás László (2009/c): A regionális folyamatok és Trianon. In. Gulyás László szerk. (2009/a) 142-146. old.
2. Gulyás László (2016): A Horthy-korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek I. A Felvidék és Kárpátalja visszatérése 1937–1939. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő. 88-91. old.
3. Ugyanezzel a megállapítást tette Beregnyei József munkáiban. Lásd: A határőrség hivatásos tiszt állományának történelmi és társadalmi felkészítése Budapest 1992.
4. Nem úgy, mint az újonnan szervezett hegyivadász fegyvernem tisztjeit. lásd: Illésfalvi Péter: „Gyopár a sapkánk díszé” : hegyivadásztiszt-képzés a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián Bp. Írott Szó Alapítvány M. Napló, 2015.
5. 1924. évi XIX. törvénycikk a vámjog szabályozásáról. 1000 év törvényei. CD. Jogtár.
6. Vesd össze a Határrendészeti utasítás a Magyar Királyi Vámőrség számára 1925. Járőrutasítás a M. Kir. Határőrség számára. 1934. Határrendezést: a vámőri szolgálat ellátásához szükséges törvények, rendeletek, és utasítások kivonata (összeállította: Bulbuk Emil) Bp. 1930.
7. Járőrutasítás a M. Kir. Határőrség számára. 1934. Honvédelmi határrendezési utasítás 1940.
8. A Hm. 19 osztály (előtte a Pénzügyminisztérium XIX. osztály 1922-1939 között) feladata volt a határrendezést befolyásoló és a HM hatáskörébe eső ügyekben javaslattevés. A fenti ügyekben a HM egyes osztályai által kidolgozott rendeletek Pü. című alatt való leplezett kiadása. A határőrségre beosztott legénység vámszaki kiképzése és határrendezéslatra vezénylése. Az összes altiszti állományú őrsparancsnok, vasút- és útellenőrző közeg vezénylése. Véleményadás a határ- és vámrendezést teljesítő tiszt őrsparancsnokok és határrendezési előadók személyes ügyeiben. Az őrsökhöz beosztott lovak, kutyák, kocsik ügyei. Kezdeményezés a határrendezéssel kapcsolatos postai, táviró és távbeszélő ügyekben, valamint a határőrsök elhelyezése, felszerelése és berendezése tárgyában. A határrendezést irányítása, szabályozása és ellenőrzése. A határrendezési egyezményeknél a vámőrség képviselője. Közreműködés az egyezmény végrehajtási utasításainak kidolgozásában. A vámőri szakképzés irányítása. (Fond és Állagjegyzék a Hadtörténelmi Levéltár őrzésében lévő katonai iratok. 37, 62.p. Bp. 2002.)

9. Vö: Határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Vámország számára 1925.
10. Lásd a korabeli utasításokat: Határőrszolgálat- Segédlet a m. kir Vámország számára 1931.(szerk: Zsilinszky Sándor), Járőrutasítás a M. Kir. Határország számára. 1934. Határőr járőr: A határőr járőr szolgálat ellátáshoz szükséges törvények, rendeletek, és utasítások kivonata (összeállította: Bulbuk Emil) Bp. 1935.
11. Vö: Nemzetvédelmi szolgálat 193?. 1943. Weninger Endre: Tanulmány a Nemzetvédelmi Szolgálat ellátásához a csapatnál 193?.
12. Vesd össze az állománytáblákat: Honvédelmi Minisztérium (HM) Szervezési rendeletek –Hadtörténeti Levéltár (HL.) HM.60.000/el.n.1/a. 1938.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1938.),HM.39.000/el.n.1/a. 1939.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1939).
13. Vö: Határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Vámország számára 1925. Honvédelmi határszolgálati utasítás 1940.
14. Vö: Szolgálati szabályzat a M. kir. Honvédség számára 1931. Határszolgálati utasítás 1940.
15. Vö: Szolgálati szabályzat a M. kir. Honvédség számára 1931. Határszolgálati utasítás 1940.
16. Szolgálati és ügyviteli szabályzat a Honvédelmi Minisztérium számára 1933.
17. Határőr járőr: A határőr járőr szolgálat ellátáshoz szükséges törvények, rendeletek, és utasítások kivonata (összeállította: Bulbuk Emil) Bp. 1935.
18. A lengyel határra lásd: Suba J: A magyar-lengyel határ és határforgalom 1939-ben In: Tiszteletkötet Dr. Frisnyák Sándor geográfus professzor 80. születésnapjára. (szerk.): Dr. Gál András - Dr. Kókai Sándor (358.p.) 211-222.p. Nyíregyháza-Szerencs. 2014.
19. Vö a szabályzatokat, utasításokat. és a Szolgálati könyvek jegyzéke HM. 1935.
20. Ezek: körzet ügyeleti szolgálat, távbeszélő, rádió ügyelet, küldönc szolgálat, laktanya karbantartás és tisztogatás, stb. étkezés, mosakodás, öltözködés, öltözet és felszerelés, valamint a fegyverzet tisztogatása és karbantartás, stb. (Szolgálati szabályzat 1931.)
21. A határ vadász őrökre lásd Illésfalvi P.-Szabó P.-Számvéber N.: Erdély a hadak útján 1940-1944. Bp. 2005, Suba J. (2016b): Magyar Királyi Honvédség Kárpátalján In: Közép-Európai Közlemények No.34. (IX. évf. 2016/3. szám) 102-117 p. Suba J. (2015c): A határ védelem megszervezése a visszatért Erdélyben 1940–1944 .In: Közép-Európai Közlemények No.29. (VIII. évf./2. 2015/2. szám 135-149 p.
22. A-43. Honvédelmi határszolgálati utasítás a M.kir. Honvédség, csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség és az állami erdészet számára. Bp. 1940.
23. Vö: Harcászati Utasítás 1925, 1931.
24. Lásd: Nemzetvédelmi Szolgálat utasítás megfelelő részeit. (193?, 1943.)
25. Gulyás

FELHASZNÁLT IRODALOM

1924. évi XIX. törvénycikk a vámjog szabályozásáról 1000év törvényei CD.
- Beregnyei J. (1992): A határőrség hivatásos tiszti állományának történelmi és társadalmi felkészítése Budapest 1992.
- Csima J.(1961): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945) HM. Központi Irrattár kiadása Bp. 1961.
- Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államtér problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No, 11.) 2010. 56-61.p.
- Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p.
- Gulyás László (2009/b): Az első világháború és a Trianon következményei a magyar gazdaságra. In. Gulyás László szerk. (2009/a): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. 101-112. old.
- Gulyás László (2009/c): A regionális folyamatok és Trianon. In. Gulyás László szerk. (2009/a) 142-146. old.
- Gulyás László (2016): A Horthy-korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek I. A Felvidék és Kárpátalja visszatérése 1937–1939. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő. 88-91. old.
- Illésfalvi P.-Szabó P.-Számveber N. (2005): Erdély a hadak útján 1940-1944. Bp. 2005
- Illésfalvi P (2015): „Gyopár a sapkánk díszé”: hegyivadásztiszt-képzés a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián Bp. Írott Szó Alapítvány M. Napló, 2015
- Kiss I. G. (1996): A magyar királyi vámórség története. Bp. 1996.
- Parádi J. (1991): A magyar állam határőrizete 1920-1941. Kandidátusi értekezés. (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1991, 13-27.p.
- Rada T (1998-2001): A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története 1830-1945. I-II. Budapest 1998-2001.
- Suba J. (1999): Vámutak topográfija: határszéli forgalom Magyarország északi határszakaszán 1920-1938 között. IN:”Változó világ, átalakuló politikai földrajz „, 1999. Pécs 201-206 p.
- Suba J. (2003): Határátkelőhelyek vámutak a trianoni Magyarországon 1919-1938. In: Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság (Szerk.:) Frisnyák Sándor-Gál András 539-556 p. Nyíregyháza-Szerencs 2003.
- Suba J. (2005):Határmenti forgalom szabályozása Magyarországon a két világháború között. In: A Kárpát-medence politikai földrajza (szerk: Pap Norbert - Végh Andor) Pécs 2005. 110-118 p.
- Suba J. (2007): Rendőrség, Csendőrség Honvédség határvédelmi funkciói a magyar Királyságban In: Pécsi Határőr tudományos Közlemények. (szerk.: Hautziger Zoltán) Pécs, 2007. 221-229. p.
- Suba J (2009a): A magyar határőrizeti struktúra változásai és a déli határszakasz In: Balkán füzetek különszám II. (szerk.: M Császár Zsuzsa) 222-232.p. Pécs TTK FI KMBTK 2009.

- Suba J. (2009b): Honvédelmi Határszolgálat In: Rendvédelem-történeti füzetek XIII. évf./16. sz. 2007. Budapest.2009. 128-139. p.
- Suba J. (2014): A magyar-lengyel határ és határforgalom 1939-ben. In: Tiszteletkötet Dr. Frisnyák Sándor geográfus professzor 80. születésnapjára. (szerk.): Dr. Gál András - Dr. Kókai Sándor 211-222.p. Nyíregyháza-Szerencs. 2014.
- Suba J. (2015a): A déli határszakasz határőrizete a két világháború között. In: Közép-Európai Közlemények. VIII. évf. 1.szám. 2015/1.
- Suba J (2015b): Határőrök Zemplénben 1920-1944 In: Tiszteletkötet dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára (szerk.): Dr. Kókai Sándor- Dr. Boros László 513-530.p. Nyíregyháza-Szerencs, 2015.
- Suba J. (2015c): A határvédelem megszervezése a visszatért Erdélyben 1940–1944 .In: Közép-Európai Közlemények No.29. (VIII. évf./2. 2015/2. szám 135-149 p.
- Suba J. (2016a): A Trianoni határ által kettévágott vasutak, vasúti határállomások. In: A változó világ XXI. századi kihívásai Tanulmánykötet prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére (szerk.: Dr. Kókai Sándor) 487-507 p. Nyíregyháza 2016.
- Suba J. (2016b): Magyar Királyi Honvédség Kárpátalján In: Közép-Európai Közlemények No.34. (IX. évf. 2016/3. szám) 102-117 p.
- Weninger E.(193?): Tanulmány a Nemzetvédelmi Szolgálat ellátásához a csapatnál 193?.

Szabályzatok

- Harcászati utasítás 1925. 1938.
- Határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Vámőrség számára 1925.
- Határőrszolgálat Segédlet a m. kir Vámőrség számára 1931.(szerk: Zsilinszky Sándor)
- Bulbuk E. (1930): Határőrszolgálat: a vámőri szolgálat ellátásához szükséges törvények, rendeletek, és utasítások kivonata. Bp. 1930.
- Bulbuk E. (1935): Határőr járőr: A határőr járőrőrszolgálat ellátáshoz szükséges törvények, rendeletek, és utasítások kivonata. Bp. 1935.
- Honvédelmi Határszolgálati utasítás 1940.
- Járőrutasítás a M. Kir. Határőrség számára. 1934.
- Nemzetvédelmi Szolgálat (193?, 1943.)
- Szolgálati és ügyviteli szabályzat a Honvédelmi Minisztérium számára 1933.
- Szolgálati szabályzat a M. kir. Honvédség számára 1931.

Levéltári források

- Hadtörténeti Levéltár Honvédelmi Minisztérium Iratai (19.osztály-határőrizet)
- Honvédelmi Minisztérium (HM) Szervezési rendeletek –Hadtörténeti Levéltár (HL.)
- HM.60.000/el.n.1/a. 1938.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1938.)
- HM.39.000/el.n.1/a. 1939.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1939.)